

Народни гуслар Славко Алексић

Слово о гулама

Гусларска пјесма и памти и прати догађаје у српској историји. Казивањем узгусле исписиван је значајан љетопис српског отпора према поробљивачима . Мука је стварала епског пјесника на чијем челу су исплетене жиле “као гује у тијесну шкрипу“ или како би народни пјесник прометнуо:

„Ој Србине мучениче стари,
Ти си Србом мука допануо,
Ти си чуо како мајка цвили,
Кад јој чедо сјекоше на крилим,
Пјесме су се жалоснице виле,
Уздисало и сузе се лиле,
У вријеме кад патише стари,
Поникоше гусле и гуслари,,

Све су наше јуначке пјесме о Косову. Косово је мјесто гдје нас је од увијек бољело, али је и мјесто гдје се може и оздравити, како рече у једној својој књизи, проф.др. Радивоје Паповић.

Сигурно да је било и пјесама и гусала и прије Косовске битке, али косовска трагика засјенила је све догађаје прије тога, чак и највећи успон српског царства за вријеме Душана Силног није достојно опјеван.

Гусле су се кроз вијекове одржале на крилима народне поезије. О њиховој улози и значају вођене су свакојакe полемике, али, ми смо такав народ који је спреман да све своје заборави и да се свега одрекне и, кад га нешто притисне, свега се сјети и све хође да преко ноћи надокнади. Кроз нашу историју, гусле су највише ишле трновитим путем и са много кривина.

Данас рекоше да не можемо с гулама у Европу, наглашавајући и уздижући овај 21.вијек, над свим вијековима. Ако се по јутру дан познаје, онда је 21. вијек најлуђи за цијело човјечанство. У њему, на самом почетку, запире и слобода и правда, пјеснички речено: моћнима је закон што им срце жуди...

Зато ни гусле не могу остати цијеле, нетакнуте, неокрњене када се напада њихов народ и њихов језик . Прогон гусала потиче и од оних својих који кривотворе њихову улогу, јер српске гусле не знају да лажу, а ово вријеме је, како рече Божидар Глоговац, вријеме плаћеног лагања. Но, „ Ко ће свијет исправит лећима? / Ко цијеле опаметит људе? ... ”

Тема о гулама и пјесмама је широка и захтјевна и добронамјерна са јасним циљем, а циљ је да трн у здраву ногу не забадамо, и да рачунамо да ни шака пијеска увијек не погађа тачку. Ако не можемо промијенити цио свијет, можемо себе. На ове ријечи професор др Љубомир Зуковић је гусларима рекао: „ Чувајте гусле и од себе“.

А у једној пригодној бесједи, војвода Глигор Милићевић рече: „Није свака трава за рану, ни свака пјесма за гусле“. Данашњи гуслари, у већини случајева, не придржавају се оваквих лијепих порука, али оправдано је нагласити, да и у оваквом непоретку и поредци некакви сљедују. Да би се привољели епској и другој антологијској пјесми, гуслари су награђивани на протеклим фестивалима . О многим десетерачким пјесмама није се званично дало никакво мишљење од стране репертоиране комисије - односно од познавалаца поезије ... Лично сматрам, да само половина старијих и новијих пјесама је достојна да се пјева и проучава. Друга половина састављена је од којекаквог крпежа, или понављања стихова који су коришћени из бољих пјесама, а што би рекао Вук: „Овако само мало другачије ...“ Многе ауторске пјесме, углавном су римоване, истина, мелозвучне, али садржајно осиромашене и без праве поуке а често без јаких мотива.

Желим напоменути да је у народном памћењу остало више пјесама него што је Вук успио записати. Гдје ћемо њих сврстати? Ко ће о њима говорити? По моме мишљењу оне говоре саме о себи! Већина епских пјесма је мисаоно чиста, емоционално дубока и још увијек животна потребна.

Српски гуслар помиње се од 1415. године, који је пјевао на двору пољског краља Владислава Јагеловића и краљице Јадвиге. Стари гуслари његовали су гусларски звук мекан, елегичан, наративан. Данашњи гуслари, већином, користе високе тонове не водећи рачуна о распону свог гласа. Данашњи фестивали нијесу дали повољне резултате. Масовно се пришло копирању, а већина гуслара своју пјеванију нијесу критички анализирали. Често се, такође, поставља питање: „Да ли су гусле напредовале?“, Ја лично сматрам - квантитативно да, квалитативно не! И то је лако спознати. Послушајмо на неком носачу звука гусларе: Перуновића, Ушћумлића, Вућића, Добричанина, Перовића, Вујачића и извршимо поређење. Они су задовољавали сва три елемента: текст, пјевање и инструменталну пратњу, и шта више пјевали по метрици епског верза. Чак и они стари гуслари који нијесу били вични да компоњују уз гусле вишетонску пратњу, али су им ријечи биле снажно изражене. И Милош Црњански, слушајући гусларску утакмицу на Алипашином мосту 1924. године записао је: „Сва крвава прошлост као да је одјекивала из гусала“.

Стари гуслари су били реалнији у процјени вриједности гуслара. Хвалили су увијек другог, а данашњи већином хвале само себе. За тренутак би се поново вратио на гусларске фестивале, односно, на правила која су по моме мишљењу, гусларе спутавала и ограничавала:

1. Техничка комисија је судијску пиштаљку често стављала у џеп. Да појасним: стручни жири оцијени квалитет гуслара а техничка комисија преправља оцјену због непоштовања правила.
2. Правила су ограничила број финалиста, па чак и учесника – гуслара. Гледано са правне стране то је неправда. То је исто као када би се у школству ограничио број одличних – без обзира на знање и квалитет .
3. Свака промјена стиха, или пак ријечи, приликом наступа гуслара је кажњавана, као да нема у нашем језику ријеч истог значења, а различитог изговора.
4. Гусларима није дозвољен припјев па иако је адекватан. Припјев за гуслара има вишеструки значај, то му је замах излет у пјесму као косцу брушење косе. Припјев је, у неку руку, водитељ. Вјешт гуслар зна какав ће припјев одабрати: да ли свечани, озбиљни, шаљиви или пак елегични.

Стари гуслари су се кроз припјев обраћали и Богу и домаћину и дружини и вилама, а уз то износили и своја осјећања. Примјера ради:

„Ако би ме Вишњи помогао,
А домаћин ракију додао,
Ја би онда лако запјевао!“

или

„Кад би виле поред мене биле,
Оне би вам пјесму зачиниле ...“

Гуслар кроз припјев захтјева од присутног пажњу:

„Ако ће те мене послушати,
Онда ћу вам пјесму запјевати ..“

а покад кад даје присутнима до знања да му не замјере ако им пјесму до краја не испјева :

„Ако би ме грло послужило,
А гудало гусле не издало,
Онда бих Вам пјесму испјевао...“

Ако није са гласом спреман, гуслар смишља како би насмијао присутне и окреће на шалу:

„Поранио Краљевићу Марко,
Па посједе својега Шарина,
Дођера га до сињега мора“

и прекида говорећи да не може коња нагонити у море .

Гуслар који није дуже времена узимао гусле због неке породичне жалости, а нашао се у прилици да запјева јер вријеме ране лијечи, нерадо узима гусле, али испоштује присутне и почиње:

„Ја бих пјево кад ме људи моле,
Ал не могу јер ме ране боле..“

Неке пјесме по својој садржини и захтијевају припјев, или је припјев саставни дио пјесме. Као прилог истаћи ћу два случаја, односно два уважена гуслара која сам више пута слушао. Милован Томовић донио је пјесму Косовка дјевојка на једном носачу звука.

Он мјења експозицију пјесме испуштајући покоји стих, користећи друге изразе, али при томе не скрнави пјесму. Он вјешто проналази стих у који је уткао цијелу косовску трагику. Приказујући душевни немир чедне Косовке дјевојке и рањеног јунака Милован пјева: „Кад му бјеше поленула душа ...“ – То је његов стих!

Он на то има право и он је народни, а пјесме су се кроз вијекове брусиле и дограђивале. Вјероватно да га је Вук слушао, тако би и записао.

Бранко Перовић је био гуслар слободног стила, који је вјешто комбиновао рецитатив, у дјелу пјесме, са пјевним додатком који прелази у оперску арију и тако је у пјесму уносио чисту револуцију, убацујући покоји слоговни додатак ради напјева.

И да се не би криво схватило - правила треба да постоје, али каква? Правила нису створила људе него људи правила, дајте да их коригујемо и прилагодимо! Ово би поткријепио једним примјером - размислите: Ако се један осредњи гуслар обуче од главе до пете, како налажу правила и ако научи приложену пјесму од ријечи до ријечи, постаће првак или ће бити високо рангиран у односу на врхунске гусларе. Питам се због чега ће му таква титула и кога задовољава таква оцјена? То би одговарало оној народној: „Обуци пањ, па ће бити бан“. Даље, питам се да ли техничка комисија оцјењује тачност приложених текстова, или само прати шта је написано?

Чланови жирија морају да познају пјесме извођача како би могли дати меродавну оцјену. Замислите професора који даје ћаку-студенту оцјену а не познаје материју. И даље, ми у гусларству данас нијесмо успјели да поставимо гусле на бријег са кога српски род даље види. Олако смо схватили двије основне ријечи да је гуслар народни трибун. У ове двије ријечи стало је све што би требало да краси гуслара. Данас у Србији се слави труба. Труба није изворни српски инструмент, али свакако има своје мјесто у историји Срба са почетка 20-ог вијека. Уз гусле се приповиједа историја на поетан начин, а пјевање је души посланица. За пјесника Змаја, гусле су „Свети олтар“, а велики Тесла слушајући гусле пустио је сузу и прометнуо кроз свој ум најузвишеније ријечи: „Гусле су најснажнија сила која може да утиче на српску душу“.

И да закључим : „Чувајмо гусле и од себе“!